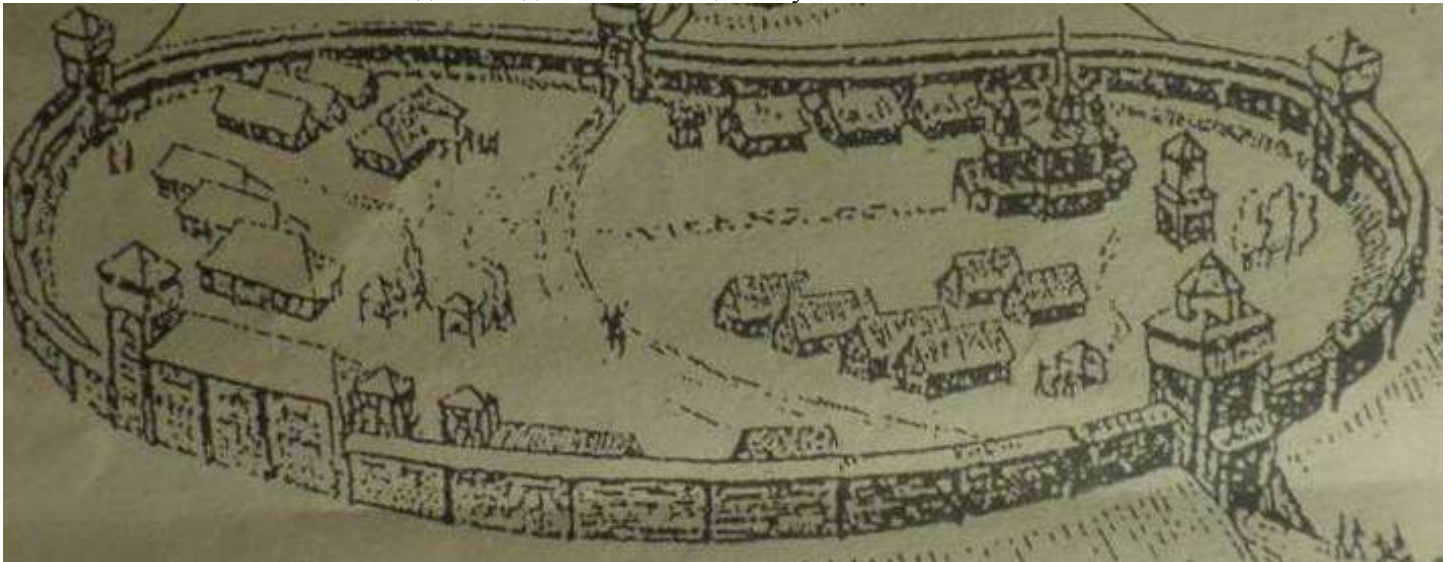

Віктор Ідзьо
Староскварявська церква архістратига Михаїла як релігійно-мистецька і малярська споруда
стародавнього Щекотина - визначна пам'ятка історії та християнської культури
Галицької Русі XIII-XIV століть. ©

Церква архістратига Михаїла є однією з найстародавніших українських національних пам'яток української дерев'яної архітектури, яка відома з початку XVI століття.

Однак більш ретельне дослідження в 2016 році Кафедрою Українознавства Інституту Східної Європи що при Університеті «Львівський Ставропігон» історії Староскварявської церкви архістратига Михаїла, дало підстави стверджувати, що вона постала на більш давньому пам'ятнику перемишльсько-галицької церковно-релігійної архітектури та української візантійської християнської культури, яку автор цього дослідження аргументовано відносять до епохи Галицької Русі XIII-XIV століть.

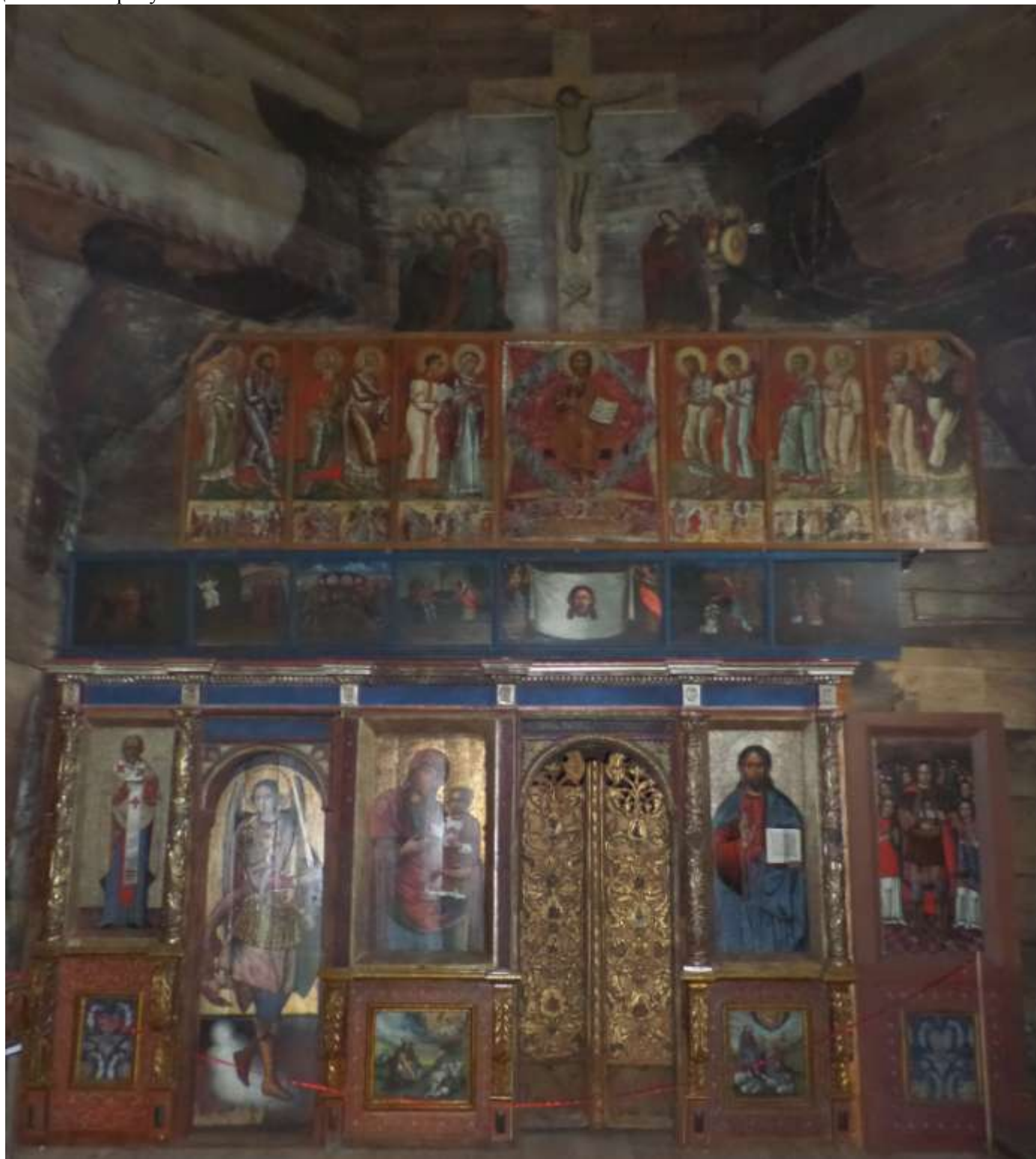

Слід наголосити, що Староскварявська церква архістратига Михаїла має точну дату заснування - 1508 рік. Однак вона має і свою стародавню історію яку слід пов'язувати з епохою Галицької Русі, а тобто з XIII-XIV століттями, орієнтовно, якщо витримувати літописне датування 1242 рік. Власне в це час згадується в місті Щекотині церковно-християнська організація, якій належала ця церква, згадується в церковний діяч, який перебував Щекотині - галицький єпископ Артемій.

Привертають увагу свідчення, що первісно церква архістратига Михаїла з давніх часів стояла у сусідньому селі Глинську на горі Горай, де розміщувалося і активно функціонувало давньоукраїнське місто епохи Галицької Русі «Щекотин». Сам факт, що церква у продовж століть мала відношення до стародавнього міста Щекотина заставляє більш детально дослідити її історію.

Достовірно відомо, що церква архістратига Михаїла з прадавніх часів розміщувалася на горі Горай, тобто в стародавньому місті Щекотині і тільки в XVIII столітті вона опустіла, бо чисельна глинська християнська громада

звела собі аж дві церкви у долині. Покинуту стародавню церкву міста Щекотина, за свідченням скварявських джерел у 1715 році перенесли у село Стару Скваряву і поставили на місці згорілої староскварявської церкви відомої з 1578 року.

В 2008 році львівський дослідник українських дерев'яних церков, архітектор Василь Слободян під час обстеження Староскварявської церкви архістратиґа Михаїла, на брусі північної стіни знайшов дату побудови церкви - 1508 рік, написану чорною фарбою уставом XVI століття. На іншому брусі засвідчено, що цій церкві, як що взяти за відлік від першої дати написання під 1508 роком, написано, що цій церкві вже є 200 років без восьми.

За таких обставин, якщо датувати церкву 1508 роком і врахувати наступний запис, що цій церкві яка вписана під 1508 роком вже є 200 років без восьми, то час її датування мінус 200 років +— 1290-1300 рік, тобто кінець XIII початок XIV століття.

Слід звернути увагу на датування – 1508 рік і має вже церква - 200 років без восьми років. Враховуючи те, що церква архістратиґа Михаїла стояла на горі Горай, тобто на місці стародавнього міста Щекотин, розквіт якого припадає на середину XIII століття, і очевидно в стародавні часи, тобто в епоху Галицької Русі в XIII столітті, обслуговувала християнську громаду міста Щекотина, то твердження, що датування слід виводити з середини XIII-початку XIV століття, очевидне. Церква, яка привезена в Стару Скваряву, яка за розмірами і призначенням, явно

завелика для стародавньої сільської громади навіть у XVIII столітті. Ця церква, очевидно могла задовільняти християнсько-духовні потреби міщан стародавнього міста Щекотина в XIII столітті. Враховуючи ті обставини, що в місті Щекотині в 1242 році перебував галицький владика Артемій, це може говорити, що власне в ній і могли задовольняти свої духовно-християнські потреби князь Ростислав Михайлович і владика галицький Артемій. Власне такого рівня церква могла бути побудована багатою щекотинською боярсько-ремісничою міською громадою в XIII столітті, тобто в час коли місто Щекотин перебувало в фазі свого найбільшого економічного, політичного та культурно-християнського розквіту...

Слід також наголосити, львівський дослідник українських дерев'яних церков, архітектор Василь Слободян, що в 2008 році досліджував церкву Старій Скваряві, не був фахівцем в галузі історії та християнської культурології XIII-XIV століть, він це займався цією епохою, не писав ні курсової ні дипломної ні дисертацій цз цієї проблематики, а отже, оцінював церву виключно за критеріями староскварявської сільської християнсько-релігійної архітектури. Однак В. Слободян, не врахував той факт, будучи не фахівцем, що така велика християнсько релігійна дререв'яна споруда явно для побудови була не під силу невеликій сільській староскварявські християнсько- релігійній громаді. Дослідник В. Слободян не врахував ті обставини, що таку велику церкву, за планом, розмірами, повинна була будувати дуже велика громада скоріше всього, за нашим твердження щекотинська міська громада XIII століття, яка очевидно залучила до її побудови і усі навколишні сільські громади. Попередній огляд місця де стояла церква артистратига Михаїла на горі Горай, тобто в стародавньому місті Щекотин, дає підстави наголошувати у правильності висунутої гіпотези. Тільки систематичні археологічні дослідження дадуть всесторонні відповіді на датування церковної споруди як на горі Горай в стародавньому Щекотині так і в селі Стара Скварява.

У користь нашої гіпотези свідчать і джерела, так про перенесення церква артистратига Михаїла з гори Горай, тобто з стародавнього Щекотина, засвідчує у XVIII столітті генеральний візитатор, священник Михайло Шадурський свідченням від 9 січня 1764 року. Священник Михайло Шадурський наголошує, що перенесено і старий іконостас, який належить до стародавньої Перемишльської школи іконопису, яка процвітала в XII-XIII століттях. Слід врахувати ті обставини, що до 1141 року, місто Перемишль було столицею Галичини і великим єпископським християнсько-культурним центром.

За таких обставин можна припускати, що культурна стародавність функціонування церкви архістратига Михаїла в XIII-XIV століттях, її малярська школа виходить з міста Перемишля.

Аналіз ікон, іконостасу дає право наголосувати, що щекотинські чи староскварявські іконописці, щоб творити таке високо-європейське (перемишльське) християнсько-релігійне мистецтво церковного іконопису, повинні були

бути широко відомими митцями-іконописцями. Щоб бути такими вони повинні були хоча би належати до Перемишльської іконописної школи, яка активно розвивалася з XII-XIII-XIV століть.

Внаслідок дослідження щекотинських-староскварявських мистецьких іконописних творів, можемо наголосити, попередньо, що вони є Перемишльського церковно-християнського зразку, і в такому контексті належать до Перемишльської іконописної школи. Слід наголосити, що такі перемишльські митці, в широкому історико-мистецькому сенсі, відомі своїми мистецькими творами і у пізніших епохах, а тобто в XVI-XVIII століттях.

В цей же час слід наголосити, що досліджені нами староскварявські чи щекотинські ікони перемишльсько-галицького іконописання, не вивчалися з точки зору іконописної епохи Галицького чи Перемишльської Русі XIII-XIV століть та в контексті світової чи високомистецької середньовічної європейської спадщини. Вони, ще під таким кутом зору чекають воскресіння із забуття. І дійсно, якщо розглянути історію Перемишльського чи Щекотинського іконописання, то вона на галицьких землях відома ще з епохи Візантійського та Велико-Моравського малярського впливу в IX-X століттях. В подальшому Щекотинське іконописання розвивалось під впливом Перемишльської і Галицької Русі XII-XIII століть. Можна переконливо сказати із тієї малярської спадщини, яка сьогодні є в церкві артистратига Михаїла в селі Сатарої Скваряви, що воно принесло славу українському малярському мистецтву. Засноване в стародавньому Щекотині в XIII столітті, збережене і розвинене в Старій Скваряві, воно зберегло плеяду прекрасних малярів-іконописців, палітру мистецькі традиції які дійшли до сьогодні з бурхливої середньовічної української мистецької епохи Перемишльської і Галицької Русі, які перейшли в наступні епохи, зокрема в україно-галицьку малярську епоху XIV-XV та XVI-XVIII століть.

Як бачимо Щекотинське чи Староскварявське іконописання XVI-XVIII століть має дотичність до минулих епох сучасної Жовківщини, історичний та мистецький розвиток якої розвивався на території Галицької України з XIII століття, а тобто з 1242 року. Отже, Щекотинське чи Староскварявське малярство XVI-XVIII століть, про що наголошувалось вище, невідривно пов'язане з церковним малярством давнього галицького українського міста, зокрема Щекотина, з епохи Перемишльської і Галицької Русі, воно займає поважне місце в системі українсько-

галицької міської малярської культури. Збережені пам'ятки архітектури та малярства з давнього міста Щекотина, твори щекотинського малярства, які збереглися в церкві артистратига Михаїла в селі Стара Скварява, були виконані безпосередньо для храмів міста, очевидно міста Щекотина, тому власне на прикладі релігійного мистецтва давнього міста Щекотина можна простежити еволюцію іконопису у продовж століть, починаючи з XIII-XIV по XVI-XVIII століття на території сучасної Жовківщини.

Слід наголосити, що ікони з стародавнього міста Щекотина, що збереглися в церкві артистратига Михаїла Старої Скваряви притаманні як для Галичини XIII-XVIII століть, так і для всієї середньовічної України тієї великої незалежної мистецької епохи. Очевидно щекотинські іконорписці, що розвивали своє християнське малярство з давніх християнських часів Галицької Русі, синтезуючи християнсько-мистецькі та стилеві галицькі напрями (перемишльські і галицькі), що панували в культурі тогочасної християнської Центральної Європи, опираючись на національне церковне мистецтво й переосмислюючи творчі надбання доби Галицької Русі XIII-XIV століть, розвинули давні традиції і продовжили їх і у XVI столітті про що засвідчують Щекотинські-Староскварявські малярські пам'ятки які, безперечно, є феноменом в контексті як українсько-галицької національної культури так і християнсько-малярської культури середньовічної Європи.

Слід наголосити, що Щекотинсько-Староскварявська малярська (Перемишльська) школа XVI-XVIII століть, зберігаючи традиції та малярський досвід давнього перемишльсько-галицького церковного українського іконопису, зберегла свій стиль написання ікон, на нашу думку, який зберігся і в XVI столітті. Вже в XVII-XVIII століттях такий стиль написання ікон утверджується в усій Західній Україні.

Підсумовуючи дослідження іконостасу церкви архістратига Михаїла з Старої Скваряви, що з гори Горай, з стародавнього міста Щекотина, слід наголосити, що він є цікавим витвором перемишльсько-галицького українського прикладного мистецтва багатьох поколінь митців і тісно пов'язаний з аналогічними мистецько-малярськими витворами, які є в культурі як українців Галичини так і народів Східної Європи, які сповідують ідеали Східної Церкви. Давній староскварявський мистецький комплекс, іконостас показує настільки фахово давні щекотинські малярі підійшли церковно-християнського розпису, що родить їх малярський християнський витвір визначною пам'яткою міського (Щекотинського) живопису, який є взірцевим прикладом галицького мистецтва доби українського середньовіччя та епохи європейського відродження.

У висновок аналізу староскварявського іконопису церкви архістратига Михаїла, яка перейшла в село Стару Скваряву з гори Горай, з стародавнього Щекотна, ми створюємо нові завдання з проблем вивчення давнього перемишльсько-галицького українського іконопису, оскільки він вніс вагомий вклад в розвиток українського середньовічного малярства і середньовічного українського християнського мистецтва в цілому, яке потребує подальшого наукового, в першу чергу, на горі Горай, археологічного дослідження...

**Доктор історичних наук, професор, академік Академії Наук Вищої Школи України,
лауреат премії ім. академіка Івана Крип'якевича,
лауреат Міжнародної премії ім. Кородя Данила Галицького,
завідувач Кафедрою Українознавства, директор Інституту Східної Європи**

Віктор Святославович Ідзьо